

Å vitne om Kristus i et fler-religiøst samfunn

Egede Instituttet oppnevnte den 8. februar d.å. en arbeidsgruppe til å arbeide med tematikken omkring «the uniqueness of Christ». I sitt vedtak ber styret i Egede Instituttet om at arbeidet vinkles på en slik måte at det er meningsfylt at Instituttet gjør det.

På sitt første møte den 3. mai drøftet arbeidsgruppen ulike hovedvinklinger. Man konkluderte med å anbefale å innsamle data om hva som er gjort og gjøres på området og å kartlegge synspunkter på og praksis om emnet. Tanken var å undersøke hos kirkesamfunn, misjonsorganisasjoner og teologiske læresteder

- Hva skjuler seg av grunnholdninger?
- Hva ligger implisitt i praksis?
- Hvordan jobbes det med spørsmålet?

Så vidt vites, har det knapt vært forsket på faktisk praksis tidligere.

Knud Jørgensen ble bedt om å spørre Jan-Martin Berentsen om å delta i den innledende undersøkelsen. I fellesskap utarbeidet Berentsen og Jørgensen et dokument som gir en skisse av enkelte grunnleggende sider ved kirkens misjonsoppdrag, valgt og profilert med tanke på noen av de trekk som gir seg i vårt fler-religiøse samfunn i dag. Dette dokumentet er vedlagt. På bakgrunn av skissen fulgte noen konkrete spørsmål til respondenter innen kirkesamfunn og organisasjoner. Spørsmålene var ikke ment å avstedkomme «avhandlinger», men besvares i den grad det ville kaste lys over ens arbeid med utfordringene.

Både det større prosjektet og undersøkelsen har sin bakgrunn i endringer i retning av et fler-religiøst Norge. Hva angår bispedømmer innen Den norske kirke (DnK) knyttet undersøkelsen samtidig til Den norske kirkes behandling i mai dette året av «Misjon til forandring – Utfordringene fra Edinburgh 2010» hvor man ber om at det jobbes med spørsmål knyttet til religionsteologi, kulturforståelse og dialog, samt praktiske spørsmål om kirkens forhold til andre religioner og det fler-religiøse samfunnet.

Oppdragsgiveren for undersøkelsen var således Egede Instituttet. Den ble gjennomført i samråd med Kirkerådets og Mellomkirkelig råds oppfølging av ovennevnte vedtak. Hensikten var å få innblikk i hvordan mennesker som er involvert i kirkens liv tenker og handler i dagens situasjon og bidra til fornyet refleksjon og samtale omkring utfordringene vi står overfor.

Man var opptatt av hva man tenker og gjør på lederplan innen kirkesamfunn og organisasjoner, men også av praksis og refleksjon i menigheter. I den grad det var mulig ble det derfor oppmuntret til at man drog inn relevante menigheter og forsamlinger i besvarelsen. Dette fant sted bare i begrenset omfang.

Det var ønskelig å hente inn informasjon fra et så bredt spekter som mulig innen kirker og organisasjoner i Norge. Derfor ble invitasjonen til å delta sendt til alle medlemmer av Norges Kristne Råd og Norsk Råd for Misjon og Evangelisering (NORME), i alt 45 organisasjoner, kirkesamfunn, organisasjoner og utdanningsinstitusjoner; herunder også til alle bispedømmer innen Den norske Kirke. Vi fikk svar fra 9 organisasjoner, 6 bispedømmer og 3 utdanningsinstitusjoner. Vi er oppmerksom på at en slik svarprosent ikke tillater at det dras for bastante konklusjoner. Vi er også oppmerksom på at mens antall besvarelser fra bispedømmer innen DnK er god, mangler vi besvarelser fra nesten alle de kirkesamfunn som representerer minoriteter i et landskap hvor DnK utgjør majoritetskirken. Dette er en svakhet. Flere av disse

kirkesamfunnene har en betydelig erfaring fra møtet med den fler-religiøse kontekst i Norge. Vi konstaterer at det her er et fortsatt behov for innsamling av tenkning og erfaring.

Bakgrunnsdokumentet og dets spørsmålsstillinger og en for lite gjennomtenkt metode for analyse ble med rette kritisert av både arbeidsgruppen og enkelte respondenter. Vi beklager at vi ikke i tilstrekkelig grad sikret en forankring av dokument og spørsmål innen arbeidsgruppen.

Vår undersøkelse anvendte en enkel og uformell mal som la lite av direkte føringer på måten vi ønsket at spørsmålene skulle behandles og besvares. Invitasjonen ble sendt på e-postadresse til leder innen organisasjon og kirkesamfunn og til det enkelte bispedømmet og dets rådgiver/konsulent for misjon.

Mht. den formelle behandlingen av spørsmålene ga vi mao. uttrykk for ønsker mer enn klare forutsetninger. Dette har, naturlig nok, medført at svarene har fått noe ulik profil. Hos enkelte bispedømmer innen DnK har f. eks. biskopen hatt en tydeligere hånd på svarene enn hos andre, og referanse til konkrete menigheter varierer i besvarelsene. Hos organisasjoner og kirkesamfunn har generalsekretær/leder gjennomgående besvart spørsmålene.

Dette legger åpenbare begrensninger på hvilke slutninger som kan trekkes av undersøkelsen. Svarene kan likevel sies å gi et visst innblikk i hvordan mennesker som er involvert på lederplan i organisasjoners og kirkens liv, tenker og handler i dagens situasjon.

Denne rapporten inneholder alle de mottatte svarene i en lett redigert form. Vi har i det følgende gitt en oversikt over hovedsporene i svarene fra organisasjoner og kirkesamfunn og i svarene fra de seks bispedømmene.

Rapporten inneholder også besvarelser fra tre av syv teologiske lærersteder. Vi har ikke laget noen sammenfatting av disse svarene fordi de i for liten grad avspeiler bredden innen teologisk utdanning. Det er derfor fortsatt behov for en bedre kartlegging av hvordan tematikken behandles og vurderes hos norske undervisningsinstitusjoner.

Som en konklusjon på vår gjennomgang av hovedsporene i de mottatte svarene legger vi også frem noen tanker om hvordan undersøkelsen vil kunne følges opp.

I og med undersøkelsen, er første ledd i arbeidsgruppens arbeid omkring tematikken «the uniqueness of Christ» gjennomført. Meningen har vært å samle inn data om hva som er gjort og gjøres på området, og kartlegge synspunkter og praksis omkring emnet. Hensikten var å få innblikk i hvordan mennesker involvert i kirkens liv tenker og handler i dagens situasjon og bidra til fornyet refleksjon over de utfordringene et fler-religiøst samfunn presenterer.

Hovedspor i svarene fra organisasjoner og kirkesamfunn

Vi gir i det følgende et overblikk over respondentenes svar på spørsmål 3 (om målgruppe), 4 & 6 (om Kristus som den enestående og om livets to utganger), 7-9 (om forholdet mellom dialog, vitnesbyrd og misjon) og spørsmål 10 (om utdanning og utrustning). Vi viser til oversikten over spørsmål i det vedlagte bakgrunnsdokument.

Den fler-religiøse konteksten

Svarene går stort sett i to retninger: (1) Det vises til de fler-religiøse sammenhenger man er

engasjert i ute i verden, i misjonsarbeid i samarbeid med lokale kirker og evangeliseringsvirksomhet innen arbeid blant en yngre generasjon (især i Europa). Svaret fra NLM er i så måte representativt: «I vårt internasjonale arbeid er alt arbeid både fler-kulturelt og fler-religiøst. Våre samarbeidskirker og utsendinger lever i en fler-religiøs kontekst». Hva angår den fler-religiøse konteksten nevner Normisjon at «andre store trossystemer er dominante og dels undertrykkende». Det kan derfor også handle om kampen for «å skaffe legalt rom for kristen tro og praksis». (2) Det vises til variasjon blant målgrupper. Konteksten «varierer fra muslimsk, til buddhistisk, til hinduistisk, til sekularisert, avhengig av hvor man er i verden» (Frelsesarmeen). «I Europas storbyer vil dette være annerledes enn blant et unådd folkeslag i Asia. Mens man i Europa gjerne møter sekulære og nyreligiøs ungdom, møter man blant unådde folkeslag helt andre utfordringer» (Ungdom i Oppdrag (UIO)). Bevisstheten om det fler-religiøse samfunn som arena, mulighet og utfordring er større når man krysser geografiske grenser enn når man sier noe om egen virksomhet i en norsk kontekst. Noen av organisasjonene henviser utelukkende til sammenhenger ute.

Formidling av Kristus som veien, sannheten og livet i den hjemlige fler-religiøse sammenhengen eksemplifiseres blant annet med vennskaps evangelisering (NKSS) og deltagelse i KIAs arbeid (DELK). Den hjemlige formidling kan «avhenge av om f.eks. muslimer eller hinduer eller 'bare' sekulariserte nordmenn dukker opp» (NKSS). Et eksempel på en bevisst holdning til den fler-religiøse konteksten finner vi i Israelsmisjonens tenkning om jødemisjon som «indremisjon» og om møtet med jøder som spesielt sensitiv, av bibelske, teologiske og kirkehistoriske årsaker.

Vi konstaterer at refleksjonene omkring det fler-religiøse er begrenset, at det sies lite om konkrete tiltak i Norge og om å leve sammen i et fler-religiøst samfunn. Flere medgir at det fler-religiøse samfunn i noen grad befinner seg utenfor fokus for eget arbeid, noe man mest støter på i møtet med enkeltpersoner («i private hus og hjem som tilhører DELK-folk», «...mye skjer mellom venner, og det har vi jo ikke noen oversikt over» (NLM)).

Bakgrunnsdokumentets beskrivelse av problematikken finner bare i begrenset omfang gjenklang i svarene fra organisasjoner og kirkesamfunn.

Unntaket er som sagt Israelsmisjonens tenkning omkring jødemisjon. I tillegg finner vi hos UIO en problematisering av undersøkelsens spørsmålsstillinger i møtet med en post-moderne globalisering og en mer gammeldags modernistisk kontekst. Her drøftes dekonstruksjonen av nasjonalitet, etnisitet og religion som en «tretvinnet tråd» i en kontekst som handler om identitetskriser. Man spør derfor i relasjon til konvertering: «Må noen ikke seg den 'kristne, europeiske kultur' og dermed identitet – for å bli en Jesu etterfølger?» - i motsetning til å leve et Jesus-liv innen for de gitte sosiokulturelle rammer? Hvor mange grenser må man krysse for å følge Kristus i et fler-religiøst og dermed også fler-kulturelt, samfunn?

Kristus som den enestående og livets to utganger

Flere respondenter har jobbet med disse spørsmålene, både teologisk og praktisk (NMS, Normisjon, NLM, UIO, Navigatørene, Israelsmisjonen), mens andre, positivt forstått, har tatt svarene på begge som «gitt»: «Det er en gitt ting at Kristus har en enestående posisjon som alle menneskers frelser» (DELK). Det henvises hos flere til egne dokumenter og til hvordan Lausanne-erklæringen behandler disse temaer. Normisjon har således ikke utarbeidet en egen tekst, «men opplever stort samsvar med de tankene som har vært bærende fra Lausannepakten i 1974 til Cape Town-forpliktelsen 2010».

Israelsmisjonen gjør rede for hvordan møtet med jødedom (i ulike former) har utfordret til en grunnleggende bibelsk tenkning om de «to veier» og de «to skjebner». Hos Navigatørene og

UIO er læren om frelse (soteriologien) behandlet i organisasjonens grunnverdier. Også der hvor man i mindre grad har jobbet konkret med spørsmålene, er man oppmerksom på at de i økende grad aktualiseres i en tid og et samfunn hvor sannhetsbegrepet settes til debatt eller direkte angripes. Hos NLM er emnet «mer og mer aktuelt for våre forsamlinger i Norge. Særlig som svar på en postmoderne utfordring som barna nå vokser opp med». Her taler man primært om situasjonen i Norge. Denne sammenhengen kan også oppmuntre til en bevisst apologetikk (NKSS).

Alle svarene gir uttrykk for en klassisk forståelse av livets to utganger. Ingen problematiserer denne forståelsen. Svaret fra NMS er i så måte representativt: «Spørsmålet om livets to utganger spiller en helt klar rolle i NMS sin misjonsforståelse. Uten en slik forståelse svekkes grunnlaget for vårt misjonsoppdrag». Samtidig er man oppmerksom på at det her metodisk, dvs. i formidlingen, må utøves varsomhet «fordi det er egnet til å livskremme mennesker i en fase hvor tillitsskaping er helt sentralt» (DELK). Ikke minst blant ungdom kan det i økende grad oppleves som krevende å stå for absolutte standpunkt i møtet med tidsånden (Navigatørene). Spørsmålet om frelse for de som ikke har hørt nevnes bare av NKSS: «Vi fastholder livets to utganger... Dommen overlater vi til Gud».

UIO nevner at eksklusiv tro (på Kristus som den enestående) ikke lenger blir sett på som uønsket. Istedenfor avviser flere i målgruppene relativismen. I religionsmøtet vil ikke-kristne heller samtale med kristne som «vet hva de tror på» enn med «sekularister». Et viktig anliggende både her og i religionsdialogen er hva David Bosch kalte «bold humility» og «humble boldness» som nevnt i svar fra UIO.

Det understrekes at man ikke endrer teologi om man er i en fler-religiøs kontekst (slik NKSS uttrykker det). Samtidig konstaterer vi at flere av respondentene i begrenset omfang er engasjert i religionsmøtet i egen sammenheng.

Dialog, vitnesbyrd og misjon

Flere av svarene avspeiler en frykt for en dialogforståelse som nedtoner sannheten og avsvækker budskapet om den eksklusive frelsen i Kristus: «Dialog har i våre sammenhenger en dårlig klang fordi den bærer med seg en tanke om at alle meninger, all tro og alle standpunkter er like sanne... Dialog-begrepet har ofte nedtonet sannhetsbegrepet» (DELK). Denne forståelse forbindes hos noen med Kirkenes Verdensråd og Det lutherske Verdensforbund. Man er derfor opptatt av å understreke at dialogen ikke kan «erstatte kerygmaet og troens frimodighet» (Normisjon). Man foretrekker vitnesbyrdet som «et godt samlebegrep for det som alle kristne og hele kirken kan gi ut mot den verden vi skal møte med evangeliet» (Normisjon). Vitnesbyrdet gjør ikke sannheten subjektiv, men bevitner evangeliets sannhet.

Gjennomgående legges det vekt på at dialog handler om å forstå og bli forstått. Det betyr at holdninger som respekt, toleranse, og det å lytte løftes frem: «Dialog er viktig fordi det fremmer gjensidig respekt og toleranse» (NMS). Toleranse defineres av fler som en gjensidig anerkjennelse av andres rett til å mene og tro noe annet enn seg selv. I vennskap på tvers av grenser blir dialog viktig, f.eks. forstått som en ærlig samtale med annerledes troende (NKSS). For de fleste er dialogen ikke målet; i stedet plasseres den innen en prosess av relasjonsbygging: «Det er bevist at relasjonsbygging er den mest suksessrike framgangsmåte å drive misjon på» (Frelsesarmeen). Eller dialogen koples sammen med diakoni hvor man kan gjøre felles sak med andre for å kjempe for rettigheter (NKSS).

Flere foretrekker vitnesbyrdet fremfor dialogen: «Ordet dialog er nok fjernere for NLM enn ordet vitnesbyrd. Det er generelt større fokus på å formidle sin egen tro enn å forstå den

andres tro...». Israelsmisjonen sier tydelig at det ikke trenger å være noen motsetning mellom de to. De fleste forstår «vitnesbyrdet» som det å dele med andre, dvs. en definisjon som gjerne kan brukes også om dialog.

Respondentene er i hjemlig sammenheng mer opptatt av å «formidle», mens man i arbeidet ute ser på dialog som en viktig del av praksis: «Vi ønsker... å ha dialog i betydningen av at vi ønsker å lære hvordan andre tenker og tror. Likevel er vi tydelige på at vi ønsker å formidle det kristne budskapet og evangeliet om Jesus Kristus» (NLM). Men ikke minst hjemme løftes det økende behov for dialog frem, især i møtet med innvandrere (DELK/KIA) og især i unges engasjement i samfunn og tjeneste (NKSS).

Møtet med muslimer nevnes eksplisitt av flere (f.eks. UIO og Navigatørene), men mer i relasjon til evangelisering i Europa ellers enn i Norge: «Vi er i ferd med å sette et mye tydeligere fokus på kommunikasjon med muslimer i Europa...» (Navigatørene).

Israelsmisjonen har en klar forståelse av dialog i sammenhenger hvor man ønsker å lære og hvor man i felleskap med jøder ønsker å bekjempe anti-semittisme. Mer problematisk kan det bli, sier man, når Jesus-troende jøder trekkes inn i en «dialog» med kristne og rabbinsk jødedom.

Navigatørene viser til Apg 17 som en viktig tekst for å forstå hva dialog handler om. Bare UIO understreker at «dialog er misjon» og ikke en slags forberedelse (pre-evangelisering, relasjonsbygging) til misjon. UIO tenker integrert om dialog, vitnesbyrd og misjon, dvs at man i religionsmøtet er til stede som Kristus-vitne på samme måte som den andre er til stede med sin tro.

Israelsmisjonen viser til dialogens ulike nivåer og beveger seg dermed bort fra stereotype forestillinger om dialog: I Norge, med en liten jødisk minoritet; indre-kirkelig dialog om teologiske spørsmål; dialog med rabbinsk jødedom. Generelt peker svarene på at dialogen kan være samfunnsorientert (inkludert *diapraxis*), møtet mellom forskjellig tro, formelle samtaler om tro og lære og den kan være *en måte å leve på*. Vi konstaterer imidlertid at det sistnevnte perspektiv i liten grad kommer til uttrykk i svarene. Vi viser her også til hva som sies i bakgrunnsdokumentet om samhandling på kryss og tvers i det fler-religiøse samfunn.

UIO påpeker i sitt svar at «meningen bak dialogen har forandret seg mye i løpet av de siste 20-30 årene... Vi tenker at misjonsdialog ikke handler om at 'min tro på Jesu eksklusivitet er svak', men at jeg derimot er villig til å lytte og lære fra andre mennesker med annen tro».

Utdanning og utrustning

Spørsmålet om opplæring og utrustning av personell for arbeidet i en fler-religiøs sammenheng besvares på tre måter (som hos noen er sammenvevde):

- Man vedgår at det her er tale om et økende behov, især med henblikk på den norske konteksten: «Det har begynt å spille en viktigere rolle når fokuset har skiftet betydelig mht dialog som et viktig element i vårt misjonsarbeid. Det må sies at dette ikke var høyt prioritert før» (Frelsesarmeen).
- Man viser til den utdanning som allerede gis på egne og andres opplæringssteder (Gå Ut Senteret, Fjellhaug Internasjonale Høgskole, Gimlekollen, Misjonshøgskolen).
- Det pekes på at dette kanskje primært handler om «learning by doing» (UIO).

Israelsmisjonen peker i denne sammenheng på sin selvforståelse som en «kompetanseorganisasjon» som ønsker å styrke og utvikle kompetente medarbeidere, ikke minst med henblikk på de her reiste spørsmål. De fleste svarene gir ikke inntrykk av en liknende bevist strategi.

Oppsummering

Svarene fra organisasjoner og kirkesamfunn kan oppsummeres slik:

1. Bevisstheten om den fler-religiøse konteksten er sterkere når man krysser grenser enn når man sier noe om egen virksomhet i den norske sammenhengen. Det fler-religiøse samfunn befinner seg i noen grad utenfor fokus for eget arbeid og står derfor i fare for å bli «privatisert».
2. Man er i økende grad oppmerksom på at spørsmål omkring Kristus som den enestående og om livets to utganger aktualiseres i en tid og kontekst hvor sannhetsbegrepet problematiseres. En slik holdning synes å være mer markant innen organisasjoner som jobber blant ungdom og studerende.
3. Dialog handler især om relasjonsbygging og om å forstå og bli forstått. Man er imidlertid mer fortrolig med «vitnesbyrdet» enn med dialogbegrepet fordi man, især i hjemlig sammenheng, legger vekten på «å formidle». Dette kan også ha å gjøre med ulike syn på misjon (f.eks. *missio Dei*, evangelisering, misjonar kirke, etc.)
4. Det synes å være begrenset kunnskap til nytenkning innen dialogforståelsen i felleskirkelig/økumenisk sammenheng og til å la denne nytenkningen omkring sammenhengen mellom dialog og vitnesbyrd utfordre egen tenkning og praksis.
5. Det er enighet om behovet for utdanning og utrustning. Imidlertid har bare noen respondenter en bevisst strategi i så måte.

Hovedspor i svarene fra seks bispedømmer

Et fler-religiøst samfunn (spørsmålene 1-3)

Bispedømmene understreker gjerne Den norske kirkes *lokale og landsdekkende tilstedeværelse*. Dermed pekes det indirekte på kirkens potensielle mulighet til nærkontakt med den fler-religiøse virkeligheten som måtte gjøre seg gjeldende i kirkens lokalmiljø over hele landet. Opplevelsen av slik nærkontakt varierer sterkt fra bispedømme til bispedømme, naturlig nok med Oslo som stedet hvor en har både lengst og mest omfattende erfaring med utfordringene.

Bispedømmene konkretiserer sine erfaringer ved henvisning særlig til to forhold.

- a) For det første møte med *innvandrere og asylsøkere*. Det er spesielt ved disse gruppene menighetene kommer i kontakt med mennesker av annen religiøs - hovedsakelig muslimsk - tilknytning. Besvarelsene skjelner gjennomgående mellom de to gruppene og ser de ulike utfordringer en står overfor avhengig av om en møter mennesker med et avklart forhold til norske myndigheter, eller flyktninger som søker beskyttelse og opphold i landet. Bispedømmene ser en tredobbel utfordring, avhengig av den konkrete situasjon: en ønsker å møte mennesker med evangeliet ved menighet(en)s forvaltning av Ord og sakrament; en

ønsker å være til tjeneste med praktisk hjelp ved diakonalt arbeid; en ønsker å være talerør for trosfrihet både overfor lokalsamfunn og myndigheter i situasjoner hvor det oppleves nødvendig.

Videre er to ting å merke seg. For det første fremstår KIA som en verdifull samarbeidspartner. Møre sier at organisasjonen «spiller ... en nøkkelrolle for mange av menighetene», mens Sør-Hålogaland forteller om «Nord-Norges eneste KIA-kor». Dette sier atskillig om den rollen KIA i dag spiller i kirkelig sammenheng. For det andre poengterer Tunsberg at DnK i Fjell menighet, Drammen, er blitt «en minoritet blant mange minoriteter». Trolig bortsett fra enkelte strøk i Oslo, er dette en unik situasjon for DnKs menigheter. Det er en tankevekkende observasjon i forbindelse med tematikken vår undersøkelse reiser.

b) Den andre konkretiseringen bispedømmerådene gir av møtet med det fler-religiøse samfunn, er «*alternativmessene*» - resp. «alternativt forum», Møre - og kirkens tilstedeværelse i disse. «Alternativmessene» og liknende fora presenterer en mangfoldighet av ny-religiøse strømninger hvor det ikke er muslimer som dominerer, men snarere etniske nordmenn og vestlige innvandrere. Om dette i utgangspunktet var et Oslofenomen, er nyreligiøsiteten i dag en sak som møter DnKs menigheter over hele landet og åpenbart representerer en utfordring.

Avslutningsvis i denne sammenhengen vil vi peke på et forhold som kan fortone seg noe overraskende. Mens Sør-Hålogaland poengterer «den samiske del av befolkningen» som «en spesiell tverr-kulturell utfordring», er samisk kultur og religion ikke nevnt i besvarelsen fra Nord-Hålogaland. Dette skyldes kanskje ikke mer enn en ubetenksom tilfeldighet. Vi gjør oppmerksom på det for å understreke at den utfordringen DnK her har stått overfor i lang tid, fremdeles reiser aktuelle problemstillinger. I dag hører disse hjemme i rammen av en lagt videre diskusjon enn før.

Teologisk / missiologisk arbeid (spørsmålene 4-6)

Besvarelsen av spørsmålene 4-6 gir grunnlag for følgende observasjoner.

a) Spørsmålet om «Kristus som den enestående» sies gjennomgående å røre ved selve kirkens identitet. «Det er utgangspunktet for vår kirke og en sentral del av vår bekjennelse» (Møre). Det er «et hovedtema i all forkynnelse og gjennom liturgien i alle våre kirkelige handlinger» (Sør-Hålogaland). «Vår identitet som kirke er koblet intimt sammen med Kristus som den enestående og oppstandne. Uten denne koblingen mister vi vår identitet» (Tunsberg).

Samtidig sies det gjennomgående at bispedømmene ikke har arbeidet spesielt med temaet, «utover det ... som gjøres løpende i forbindelse med forkynneroppdrag» (Tunsberg). Et annet bispedømme henviser til en artikkel av biskopen som benyttes «på besøk i prostiene og ved visitaser» (Sør-Hålogaland). Unntaket er Oslo, hvor en har «jobbet» teologisk og missiologisk med disse spørsmålene «særlig ... på prostemøte». Både materialet fra Edinburgh 2010 og KMs drøfting av denne begivenheten har vært nyttet som anledning til slikt arbeid.

Mao, registrerer vi i bispedømmene en umiddelbar kobling mellom kirkens identitet og «Kristus som den enestående» samtidig som overbevisningen ikke sies å være forankret i aktuelt, teologisk/missiologisk arbeid. Kanskje kan denne umiddelbare forståelsen av kirkens identitet sees som en trossmessig ryggmargsrefleks etter generasjoners liv i en homogen, kristen kontekst? Det synes i alle fall åpenbart at et fler-religiøst samfunn nå utfordrer kirken til fornyet arbeid med sin egen tro på dette punktet. Det er neppe tilfeldig at unntaket ovenfor

er Oslo bispedømme, hvor denne utfordringen merkes sterkest.

b) Spørsmålet hvorvidt «livets to utganger» spiller noen rolle i drøftingen av problemstillingene som reises, besvares svært ulikt. Dels er det «ikke et tema som har vært arbeidet med i vårt bispedømme» (Nord-Hålogaland), dels er det «ukjent om dette er en problemstilling som reises» (Björgvin), dels sies det å være «nedtonet som motivasjon til misjon og vitnetjeneste» (Tunsberg).

Pdas. svarer andre dels «ja, i alle de nevnte drøftinger er dette et viktig spørsmål» (Oslo), dels «ja, vår kirkes liturgier fastholder det. Prestene er forpliktet på det i sin forvaltning av ord/sakrament... Troskap mot vår kirkes bekjennelse og ordninger må stå fast» (Tunsberg). I forhold til denne gruppen er svaret fra Sør-Hålogaland påfallende. Temaet - «tabubelagt og kontroversielt» - sies å ha vært «adressert ved flere anledninger», og det poengteres at «biskopen har talt tydelig for en *apokatastasispreget* måte å tenke på» (uthevet av bispedømmet). Biskopen har understreket «den forkynnelse av frelse og håp som formidles gjennom vår gravferdsliturgi» og ser «liten tvil om at gravferden ... angir en praktisk apokatastasistenkning hos pårørende og tilstedeværende». Det understrekes at en slik måte å tenke på «ikke svekker motivasjonen til vitnesbyrd om Kristus som verdens lys...».

At vi her står overfor en dogmatisk problemstilling, skal vi i denne sammenhengen bare konstatere. Av spesiell interesse i vår undersøkelsens sammenheng er det at Sør-Hålogaland bispedømme presenterer «apokatastasistenkning» som missiologisk motivert i rammen av en fler-religiøs kontekst.

c) Perspektivet som undersøkelsen etterspør ved henvisning til «deres partnere innen kirke eller organisasjon ute», besvares gjennomgående med en enkel henvisning til «våre partnere innenfor SMM». Vi noterer oss at misjonsorganisasjonene, ved samarbeidet i SMM, slik figurerer i bispedømmenes bevissthet. Samtidig er det grunn til å tro at DnK i et fler-religiøst samfunn etterhvert vil ha mye å hente fra sine søsterkirker ute. Pga. sin «situasjon og kontekst som minoritetskirker» arbeider de «i større grad med disse problemstillinger enn (vi) her hjemme» (Tunsberg).

Dialog / vitnesbyrd / misjon (spørsmålene 7-10)

Dialog er et flertydig begrep som kan ha ulik betydning, fra dagligdags samtale til faglig, profesjonell religionsdialog. Mange års missiologisk debatt har vist at begrepet er vanskelig uten klargjørende presiseringer. Flertydigheten gjenspeiles både i vår undersøkelses grunnlagsdokument og spørsmål, og – naturlig nok – i svarene som gis. I svarene på undersøkelsens spørsmål 7-10 ser vi følgende hovedspor.

a) Det uttrykkes i flere av svarene at bispedømmet ikke har noen lang og omfattende erfaring fra dialog med annerledes troende. Den erfaringen en likevel har, stammer i stor grad fra møte med innvandrere og asylsøkere - ikke minst «via det diakonale arbeidet i menighetene» - og deltagelse i «alternativmessene». I tillegg understrekes det av flere at bispedømmet er involvert i lokalt opprettede dialogsentra nettopp for å imøtekomme behovet for større grad av kontakt og samtale med annerledes troende. Bispedømmene Oslo, Møre og Sør-Hålogaland poengterer for øvrig at deres biskop har erfaring og spesielt engasjement på dette området, noe bispedømmet nyter godt av.

b) Hva enten bispedømmenes svar refererer til dialog som «samtale» eller «organisatorisk religionsdialog», ses gjennomgående respekt, kunnskap og åpenhet som

vesentlige momenter i bruken av begrepet. Eksempelvis kan Bjørgvin si at «dialogen krever ydmykhet og respekt for andres ståsted og trosstandpunkt...», Møre understreker at «økt kunnskap ... kan bidra til å forhindre/reducere fremmedfrykt...», og Sør-Hålogaland ser dialog «som en åpen og ærlig, respektfull og lyttende samtale».

c) Hva videre angår tenkningen omkring dialog og vitnesbyrd, er svarene tydelig forent i å se en nødvendig sammenheng mellom de to. «Begge deler hører naturlig med til vår kirkes misjonspraksis... Vitnesbyrdet utelukker ikke dialogen. For at vitnesbyrdet ... skal kunne bli forstått og tatt imot er kjennskap til konteksten den gis i viktig. Dialogen forstått som samtale er derfor nødvendig» (Tunsberg). Samtidig gir flere av svarene nærmere uttrykk for hva dette innebærer i en fler-religiøs sammenheng. «Vitnesbyrdet krever tydelighet på eget ståsted, samtidig som det må kunne respektere andres ståsted og vitnesbyrd. Både dialogen og vitnesbyrdet må tåle å bli utfordret på eget ståsted...» (Bjørgvin).

d) Tilsvarende sammenheng ser bispedømmene langt på vei også i forholdet mellom dialog og misjon. Sør-Hålogaland beskriver misjon som «et omfattende og vidt begrep som peker på kirkens totale vitnesbyrd i verden». Slik forstått er kirkens misjon «i sin grunnstruktur dialogisk. Det dreier seg om en formidling av evangeliet i en atmosfære av respekt og ettertenksomhet, lyttende og åpen... Misjon og dialog er derfor to begreper som er knyttet sammen i en dyp indre forbindelse.» Samme forbindelse uttrykker Bjørgvin ved å omtale begrepene misjon og dialog som «gjensidig avhengig av hverandre», mens Oslo understreker at misjon alltid vil inneholde «aspekter av dialog».

Bispedømmenes svar til spørsmålet om misjon og dialog er likevel ikke uttømt ved påpekingen av sammenhengen mellom de to. Riktignok vil misjon alltid inneholde aspekter av dialog, sier Oslo, «men dialog inneholder ikke alltid misjon, og skal heller ikke alltid gjøre det. Det må finnes rom der man ønsker å lære av hverandre uten baktanker eller forventninger ... med mål om å skape forståelse og bygge ned fordommer». Tunsberg uttrykker seg på liknende måte. Selv om dialog er en praksis som «springer ut av» kirkens sendelse, kan dialogen «ha ulike former». Den kan være «en organisatorisk religionsdialog» hvor «hensikten primært (er) å søke og forstå hverandre for å kunne samhandle og leve sammen i et godt naboskap. Å delta i en slik religionsdialog for å være med å skape fred er også en del av misjonsoppdraget.» Tunsberg konkretiserer denne formen for dialog ved henvisning til sine erfaringer fra Tønsberg og Drammen. Dette er et anliggende som kommer fram hos samtlige bispedømmer, til dels med referanse til erfaring i eget lokalmiljø.

e) Bispedømmene har i ulik grad funnet spørsmålet om «utdanningen / utrustningen av personell» relevant for deres vedkommende. To av svarene vil trolig kunne oppfattes som relativt representative. Nord-Hålogaland ser at «det fler-religiøse samfunnet rykker stadig nærmere, og finner det derfor viktig at søkelyset settes på slike tema og problemstillinger for utdanningen/utrustningen ute og hjemme». Tunsberg er ikke bare opptatt av kirkens ansatte. Med henvisning til KM sak 7/12 understrekes nødvendigheten av å utruste alle døpte til å «dele sin tro i hverdagen». Både gjennom trosopplæringen og kirkens gudstjenestereform må det siktes mot at «de døpte kan oppdage hvem vi er som kirke og hva vi som fellesskap er kalt til».

Oppsummering

De seks bispedømmenes svar kan kort oppsummeres i følgende punkter:

1. Det fler-religiøse samfunnet oppleves i menigheters nærmiljø som en ny virkelighet og

erfares særlig i møte med innvandrere og flyktninger, og ved alternativmesser og alternative fora.

2. En har – naturlig nok - ingen lang og omfattende erfaring med undersøkelsens problematikk, men er aktiv på flere måter i møte med de utfordringene en i dag står overfor.
3. Spørsmålet om «Kristus som den enestående» anses å røre ved kirkens identitet, uten at overbevisningen er forankret i eget teologisk/missiologisk arbeid med problemstillingen(e).
4. Dialogforståelsen er differensiert med understrekning både av nødvendig sammenheng mellom dialog/samtale og vitnesbyrd/misjon, og av at dialog i den ene hensikt å skape godt «naboskap» også hører til kirkens misjonsoppdrag.

Oppfølging av undersøkelsen

Undersøkelsen representerer som sagt første ledd i arbeidsgruppens arbeid omkring tematikken «the uniqueness of Christ». Data er samlet inn for å registrere hva som er gjort og gjøres på området, og kartlegge synspunkter og praksis omkring emnet.

Som nevnt innledningsvis ga ikke undersøkelsen en respons som tillater entydige og vidtrekkende konklusjoner. Vi vil likevel mene at den gir indikasjoner på hvordan arbeidsgruppen vil kunne gå videre i sitt arbeid, og hvilke momenter i tematikken det kan være av betydning å se nærmere på. Blant respondentene er det utbredt enighet om at den problematikken undersøkelsen reiser er viktig. Samtidig registreres en utbredt erkjennelse av at behovet for videre arbeid med spørsmålene er påtrengende. Før arbeidsgruppen eventuelt ser nærmere på muligheten for å igangsette definerte forskningsprosjekter på området, vil vi derfor foreslå at det kan ha atskillig for seg å kalle involverte parter i undersøkelsen sammen til en eller annen form for «*working party*» omkring den tematikken undersøkelsen reiser. I den grad undersøkelsen gir grunnlag for å lodde stemningen i kirker og organisasjoner, tyder mye på at utfordringene i dagens situasjon har skapt klima for å lytte og lære av hverandre.

På bakgrunn av de svar vi har mottatt, avtegner tre spørsmålsstillinger seg som aktuelle med tanke på videre oppfølging:

- ▲ I hvilken grad og på hvilken måte er det i dag aktuelt å tale om Norge som et *fler-religiøst samfunn*? Det vil her spesielt være av betydning å spørre i hvilken grad vi kan spore noen *bevisstgjøringsprosess* i kirke- og misjonsmiljøene i denne henseende. For misjonsorganisasjonenes vedkommende synes det klart at man i arbeidet «ute» gjerne vet å befinne seg i en fler-religiøs kontekst, mens Norge som et fler-religiøst samfunn mer oppleves som en «ny virkelighet», noe «utenfor fokus». Tilsvarende kan menigheter i DnK oppleve å ha beveget seg fra å være representanter for majoritetsreligionen, til å være en minoritet blant minoriteter.

Denne utviklingen er slett ikke avdekket først ved denne undersøkelsen. Undersøkelsen synes imidlertid å vise at en *bevisstgjøringsprosess* er på gang. Den er kommet ulike langt i ulike miljøer, og den gir grunnlag for en rekke spørsmål. Ser vi hvor utviklingen vil føre hen / kan føre hen / bør føre hen? Skal vi tilskynde utviklingen, eller søke å hindre den? Er utviklingen mot et fler-religiøst samfunn

uavvendelig? Hvilke utfordringer av teologisk og praktisk art stiller den kirke og misjon overfor? Spørsmålene er svære, og de har sine paralleller i internasjonalt kirkeliv. Nå møter de oss i norsk utgave på vår egen dørstokk. Oppsummerende: hvordan skal vi forholde oss til den *bevisstgjøringsprosessen* som er på gang?

- ▲ Hva angår «*the uniqueness of Christ*» og Jesus som «*veien, sannheten og livet*», har vi pdes. notert at respondentene ikke har problemer med disse beskrivelsene. Gjennomgående gis det uttrykk for at de rører ved selve kirkens identitet og dermed representerer en kristologi en identifiserer seg med. Pdas. viser undersøkelsen at møtet med en fler-religiøs kontekst bare i liten grad har avstedkommet teologisk og missiologisk arbeid med temaet i respondentenes egen sammenheng. Noen henviser til slikt arbeid, andre anser svaret på de spørsmålene undersøkelsen her reiser som «gitt».

Undersøkelsen synes dermed å godtgjøre at møtet med det fler-religiøse samfunnet utfordrer kirke og misjon til *et aktualiserende arbeid med sin kristologi*. Hva innebærer kristen tro på Jesus i møte med mennesker som har en tro på Jesus, men ikke på den Kristus som kirken bekjenner? Hva forener og hva skiller? Hvordan kan broen over 2000 år bygges når vi i dag skal vitne om Jesus som «*veien sannheten og livet*»? Heller ikke denne tematikken er på noen måte ny, men i dagens situasjon vil trolig både grasrot og lederskap i kirke og misjon ha nytte av videre refleksjon og samtale.

Det samme vil kunne gjelde spørsmålet om «*livets to utganger*». Undersøkelsens materiale er her ikke ensartet. Mens ingen av svarene fra organisasjoner og kirkesamfunn problematiserer en klassisk kristen forståelse på dette punktet, er svaret fra bispedømmene mer mangfoldig. Også her aktualiserer det fler-religiøse samfunnet sentrale og krevende problemstillinger. På hvilken måte kan spørsmålet om «*livets to utganger*» sies å høre kristologien til? Hva innebærer den formidlingens «*varsomhet*» som en erkjenner nødvendigheten av når en fastholder «*livets to utganger*»? Hva formidles – eventuelt: hva skal formidles – av tro og håp i en kirkelig gravferd i fler-religiøs kontekst?

- ▲ Endelig kan det være fruktbart å la *dialogbegrepet* og *dialogforståelsen* bli gjenstand for ny, oppdatert samtale i dagens situasjon. Svarene på undersøkelsens spørsmål omkring forholdet dialog - vitnesbyrd - misjon viser på flere måter en nyansert forståelse av sammenhenger og forskjeller mellom de tre. Så mangetydig som begrepet dialog er, er det likevel ikke overraskende at det knapt kan sies å foreligge noen omforent oppfatning og bruk av begrepet. Heller ikke er det overraskende at alternativet «*dialog eller misjon*» fra den økumeniske dialogdebatten i siste halvdel av 1900-tallet til en viss grad henger igjen. Det var en problemstilling som ga betydelig gjenklang i Norge (jfr. Erling Danbolt: *Misjon eller Dialog*, udatert fra Credo forlag en gang mot slutten av 1960-tallet.)

Interessant nok fant Danbolt det nødvendig å innlede sin lille bok med å påpeke at tittelen - som var gitt ham - er «*logisk uriktig ... for det er ingen motsetning mellom misjon ... og dialog*» (uthevet i boka). Kanskje kunne denne påfallende diskrepansen mellom tittelen og Danbolts introduserende bemerkninger danne utgangspunkt for en klargjørende gjennomgang av det siste tiårs internasjonale og økumeniske nytenkning innen dialogforståelsen? En slik samtale ville også måtte dreie seg om forholdet *dialog* – *diapraxis*. I en norsk, fler-religiøs kontekst i dag vil dette trolig være nyttig ikke

bare for kirkers / organisasjoners ledersjikt og misjonærer som skal «ut», men av eksistensiell betydning for kristne blant annerledes troende på grasrotplan.

Vil et «*working party*» i en eller annen form kunne ta for seg den trefoldige problematikken som her er skissert, eventuelt deler av den? Vi ville se det som en saksvarende og verdifull oppfølging av undersøkelsen. Skulle en tenke i slike baner, må en rekke forhold avklares. Kan en slik videreføring vekke interesse i de relevante miljøene? Hvem vil kunne være naturlige deltagere i en slik prosess? Hva vil være en tjenlig arbeidsform, avhengig av tematikkens bredde? Etc. etc. Det vil stå til arbeidsgruppen å finne svar på spørsmålene i sin drøfting av undersøkelsens oppfølging. For egen del vil vi anføre at flere av respondentene, og her især bispedømmene innen DnK, sitter med erfaringer fra praksis i fler-religiøse sammenhenger (f.eks. Fjell menighet i Tunsberg bispedømme, UIO, Frelsesarmeen). Slike praksis-baserte erfaringer bør spille en sentral rolle i det videre arbeid med alle tre temaer. Her bør også andre miljøer dras inn, som f.eks. KIA og Areopagos' mangeårige dialogarbeid.

Vi anbefaler at resultatet av undersøkelsen sendes til respondentene og til styret i Egede Instituttet. Videre anbefaler vi at arbeidsgruppen drøfter hvordan det også hos dem som ikke har svart, kan skapes et eierskap til ovennevnte tematikk. Det er viktig for alle parter at de blir med i den videre prosess. Det kunne eventuelt gjøres ved å sende sammenfatningene av hovedspor sammen med vårt forslag til oppfølging til alle de organisasjoner, kirkesamfunn og bispedømmer som spørreundersøkelsen opprinnelig ble sendt til.

Jan-Martin Berentsen & Knud Jørgensen
Den 3. desember 2012